

полисемантик, синонимик, антонимик маъно ўзгачаликлари, сўз маъносининг торайиши, кенгайиши, луғат таркибининг ўзаро муштараклиги, фарқли жихатлари аниқ мисоллар билан тавсиф этилади.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается описание лексического пласта «Дивани» Махмуда Кашгарий в сравнительно-историческом аспекте с южноаральско-узбекскими диалектами. Сравниваются сингармонистические варианты лексического слоя, различаются полисемантические, синонимические, антонимические особенности. Причины изменения их форм и смысла подтверждены из основе фактического материалов.

SUMMARY

The article deals with the description of the lexical layer "Devonu" by Makhmud Kashgariy in the comparative-historical aspect with the Southern-Aral Uzbek dialects. The author ties comparatively the singormanic variants of the lexical layer and distinguishes polysemantic, synonymous and antonymous peculiarities. The reason of changing the forms and meaning have proven on the basis of empirical evidence.

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН ОЙКОНИМЛЕРИНДЕ САНЛАРДЫҢ ҚОЛЛАНЫЛЫҒЫ МӘСЕЛЕСИ

М.Д.Қурбанов – филология илимлерининг кандидаты

Әженияз атындағы Нөкіс мәмлөкетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: топоним, ойконим, этноним, сон, рамзий маъно.

Ключевые слова: топоним, ойконим, этноним, числительные, символическое значение.

Key words: toponym, oikonym, ethnonym, numerals, symbolic meaning.

Түркий тиллерде санлықлар сөзлик қурамның ең ески қатламын қурайды. Санлық – зат хәм предметтиң муғдарын, санын билдиреди. Бул оның тийкарығы хызмети. Сондай-ақ, санлардың қосымша символлық ўазыйпаларда жумсалығы тек түркий тиллес халықларда емес, басқа да миллетлердиң этномәдениет дөстүрлеринде көринеди. Халықтың мәдениетиниң бир бөлегиниң оның тилинде де өз көринисин табады. «Тил мәдениет пенен тығыз байланысly: ол мәдениеттиң ишинде раўажланады хәм мәдениеттиң сәўлелендириўисини» [1:15]. Сол себепли санлардың мәнилик, қолланылығь өзгешеликлери тилшилери емес, этнограф, психолог, басқа да тараў ўәкиллерин қызықтырып қиятыр.

Түркий тиллерде санлықлар арнаўлы изертленген. Қарақалпақ тилинде бул сөз топарын А.Бекбергенов арнаўлы изертледди.

Санға байланысly сөзлердиң ономастикалық материалларда да жийи қолланылығь айрықша қызығьўшылық туўдырады. Мәселен, түркий этнонимлерде ушырасатуғын қырқ, жүз, мыңлар т.б. руў-қәўим атамалары буның айқын дәлили. Сондай-ақ, шығысы монғолша маңғыт, найман, дүрман этнонимлери де сан, муғдар менен байланысly: маңғыт – «мыңлар» (мянгаат), найман – «сегиз» (найма), дүрман – «төрт» (дөрвон). Хорезм этнонимлерин изертлеген А.Отажанованың мағлыўматына қарағанда, ертеде руў-қәўимлердиң саны олардың басқа қәўимлер арасында тутқан орны хәм мәртебесин белгилеге тийкар болған, яғный руў хәм қәўимлердиң жәмийеттеги орны олардың саны менен де белгиленген. Сол ушын бир қатар этнонимлер сан, муғдар билдириўи сөзлерден келип шыққан [13:8].

Топонимлерде санлардың жумсалығь ерте дәўирлерге барып тақалады. Буны Махмуд Кашгарий «Девану-луғат-ит түрк» шығармасында *Башбалық* атамасына Искендер Зулқарнайын тәрөпинен қурылған «бес қала» деп түсиник бергенинен билиўге болады (I т., 136).

Санға байланысly сөзлердиң топонимияда қолланылығь, мәниси туўралы Э.М.Мурзаев, В.А.Никонов (ономастикада), О.Т.Молчанова (Таўлы Алтай), Д.Исаев, С.Қудайбергенов (Қырғызстан), Т.Жанузақов, Е.Қойшыбаев (Қазақстан), С.Қораев, З.Дүсимов, Н.Охуновлардың (Өзбекстан) мийнетлеринде сөз етилген. Билдирилген пикирлерге итибар қаратсақ, санлар топонимлер қурамында мудама туўра мәниде қолланыла бермейди. Мәселен, қазақ ономаст алымлары Т.Жанузақов [4:142], Е.Қойшыбаевтың [6] мийнетлеринде меншикли атамалар (топоним, этноним, антропоним) хәм фразеологизмлер қурамында гейпара санлар өзиниң дәслепки мәнисинен аўысып қосымша мәни аңдататуғыны айтылған.

Н.Охунов өзбек тили топонимиясында қолланылған санлар ҳаққында былай дейди: «... бес, жети, тоғыз, қырқ, мың санлары объекттиң ҳақыйқый санын емес, ал анық болмаған, бәлки көплик, жәмлик, молшылық мийлерин билдирип, «есап-сансыз, талай, көп, шексиз» деген түсиниклерге сәйкес келеди» [14:14].

З.Дүсимов хәм М.Тиллаевалар жер-суў атамаларында санлардың жумсалығь мәселесине мынадай түсиник берген: «Топонимияда барлық санлар да өзиниң туўра мәнисинде жумсалмайды. Тийкарынан, топонимлерде үш, бес, жети, он, қырқ, елиў, алтыс, жетпис, тоқсан, жүз, мың санлары ғана ушырасады хәм олар саннан тысқары аз яки көпликти билдиреди. Мәселен, үш, бес санлары аз, кемликти, басқа санлар көп, артықты, жүз, мың санлары болса жүдә артық, нормалдан жоқары дәрежени аңлатады» [3:65].

Түркий хәм монғол тиллердиң байланысын үйренген илимпаз Г.С.Сағидолда топонимлер системасында үш, бес, жети, сегиз, тоғыз, он, отыз, қырқ, жетпис санларын халықтың ертедеги этномәдениет түсиниклерине байланыстырған. Санлар қатнаслы топонимлер ҳинд-европа, корейс, япон хәм басқа да тиллерде ушырасыўын ономастикалық универсалий деп есаплаган [15: 99].

Башқурт тилинде санлардың символлық өзгешеликлерин монографиялық жобада үйренген Р.Муратова болды [10:18]. Оның көрсетиўинше, ономастикалық материаллар, соның ишинде топонимияда бир, еки, үш, төрт санлары объекттиң анық санын билдиреди: *Икейылға* ("Екидәрья"), *Өскүл* ("Үшкөл"), *Дүртьер* ("Төрт жер") т.б. Ал бес, оннан жоқары санлар болса «көп», «артық» мәнисине жақын келеди: *Бишташ* ("Бестас"), *Туғызгойо* ("Тоғызқуйы"), *Қыркты* ("Қырктаў"), *Йозайыр* ("Жүз саға").

Қарақалпақстан аймағында санлар қатнаслы топонимлер, олардың мәнилик хәм қолланылығь өзгешеликлери ҳаққында айырым мийнетлерде пикирлер бар. Г.Мамбетова гидронимияда суў объекттиң муғдары, саны менен байланысly атамаларды екиге бөлген: санлар арқалы (*Бесжан каналы*, *Төртжан*); нумератив сөзлер арқалы (*Тақжан каналы*, *Қоскөл*) [9:17]. Г.Абишов диссертациясында Шымбай районы аймағында объекттиң муғдары, сан көрсеткиши тийкарында пайда болған 40 тан аслам топонимниң бар екенин айтқан [2:57].

Қарақалпақстан топонимлериниң белгили бөлегин ойконимлер қурайды. Ойконимлерге жасаў орынлары болған аўыл, елатлы орын хәм қалалардың меншикли атлары киреди. Бул топарға киретуғын атамалардың бир қатары сан, муғдарды билдиретуғын сөзлердиң қатнасында жасалған. Дүзилиси жағынан санлық+атлық (анықлаўшы+анықланыўшы) моделинде болып, санлықлар өзиниң тийкарығы хызметинде

жумсалған. Санлықлардың санақ хәм қатарлық сан түрлері ушырасады.

Топланған материаллардың қурамында *үш, бес, алты, жети, тоғыз, он, жигирма, қырқ* санақ санлары аталған орында қандай да бір предметтің анық санын көрсетеді: *Үшағаш ауылы* (Нөкис р.), *Үштөбе ауылы* (Шымбай), *Бескөпір ауылы* (Қанлықөл), *Жетитөле ауылы* (Кегейли) сыяқлы.

Республикадағы бір неше ауыллар ол жердегі дәслепки салынған жайлардың санына тийкарланып аталған. Буны қурамында *там, жай, үй* сөзлер қатнасты ауыл атамалары тастыйықлайды. Мысалы, *там* сөзі менен: *Үштам* (Кегейли, Хожели, Шоманай), *Бестам* (Хожели, Қанлықөл, Қоңырат), *Алтытам* (Кегейли), *Жетитам* (Шоманай), *Тоғызтам* (Хожели), *Онтам* (Кегейли, Нөкис р., Шоманай); *үй* сөз менен: *Тоғызүй* (Кегейли), *Он екі үй* (Шымбай); *жай* сөзі менен: *Бесжай* (Қанлықөл), *Жигирмажай* (Нөкис р.), *Қырқжай* (Қанлықөл), т.б.

Э.М.Мурзаевтің мағлыұматына қарағанда, *там* сөзі қатнасты ойконимлер Өзбекстан (*Учтом, Томди*), Өзербайжан (*Агдам*), Қырғызстан (*Иркештам*), Түркменстан (*Агдам*), Қазақстан (*Ақтам, Тамды*) хәм Қытай (*Тограқтам, Ақтам*) мәмлекетлерінде ушырасады [12:146].

Түркий топонимлер қурамында санақ санлықлардың мәнилик өзгешеликтері хаққында түрлі пикирлер бар. Буған себеп санақ санлардың екі мәниде жумсалыуы: 1. предметтің анық мұғдары; 2. «көп», «мол», «сансыз». Д.Исаев қырғыз тилинде санақ санлар айырым жер-суы атларының қурамында анық санды аңлатпай, «көп», «мол» деген мәниде жумсалған деп, *БешАишу* («Бесөткел») топонимине «көп, бір неше өткел жоллар» деп анықлама берген [5:40]. Е.Қойшыбаев: «*Жети* саны атамалар қурамында «көп», «мол» деген мәни билдиреди» деп, *Жетисуу* атамасына «суы мол өзен» деп түсиник берген [7:79].

Жергиликли атамалар қурамында предметтің мұғдарын билдириу ушын нумератив сөзлер де қолланылған: *Қостам, Қостерек* (Шымбай, ауыллар), *Қоскөпір* (Шоманай, ауыл), т.б. Бирақ аймақта *бир, тақ* сөзлері қатнасты ауыл атамалары ушыраспайды.

Солай етип, ұақыттың өтиуі менен номинация ушын тийкар болған предмет жок болыуы ямаса оның мұғдары өзгеріуі мүмкин, ал берілген атама аймақтың өтмишинен «естелик» болып қала береді.

Қатарлық санлықлар топонимнің басқа түрлерине (гидроним, ороним т.б.) салыстырғанда ойконимлерде көбірек жумсалады: *Биринши ауыл, Екинши ауыл,*

Үшинши ауыл, Төртинши ауыл, Сегизинши ауыл (Шымбай, Шоманай), *Тоғызинши ауыл* (Шымбай, Қанлықөл) т.б. Бул типке киретуғын атамалардың келип шығуы себептері илимпазлардың дыққатын тартып киятыр. Э.М.Мурзаевтің берген мағлыұматына қарағанда, қатарлық санлар менен аталған ойконимлер кейин пайда болған, себебі олар халықлық атама беріу нормаларына сәйкес келмейді [11:65]. Усы орында Ф.Г.Хисамитдинованың да пикирин келтирип өтейик: «Башқұрт ойконимлері қурамындағы *қатарлық сан+атлық* моделиндегі ауыл, елатлы орынлардың атамалары соң пайда болғанына гүман жок. Себебі киши ауыллар, қыслау орынлары (заимки) дәслеп өзинің атамасына ийе болмаған, олар үлкен елатлы орынлардың қурамында (оның атамасы менен) қосып аталған. Соң киши ауылларды бөлек атап көрсетиу зөрүрли пайда болған хәм ол ушын қатарлық санлықлар қолланылған: *Биринши ауыл, Екинши ауыл, Үшинши ауыл*» [16:114]. Қазақстанның Жамбыл ұлаяты ойконимлерин үйренген З.Қуламанованың мынадай пикири бар: «Қайта қурыу дәуиринде бир қатар ауыллар «№1-ауыл», «№2-ауыл», «№3-ауыл» ... болып рәсмий хұжжетлерге тиркелген, ал негизинде бундай атамалар хеш қандай семантикалық мәни аңлатпайды» [8:90]. Қарақалпақстанда да өткен әсирдің басларында аймақлық шегаралау, карталастырыу жумысларында бир неше жасау орынлар (әсиресе, үлкен ауылдан бөлинип шыққан киши ауыллар)ға өз алдына атама берилмей, избе-из санлар менен аталған.

Бұлардан тысқары республика ойконимлері қурамында *Қырқжыллық* (Қараөзек, Шоманай), *Елиұжыллық* (Шоманай), *Алтысжыллық* (Нөкис р.) деп аталған ауыллар да бар. Олар Қарақалпақстан Республикасы дүзилгенинің белгили сәнелерине бағышланып усылай аталған.

Топланған материалларды таллау барысында мәлим болғанындай, санлар қатнасты ойконимлердің мәнисин түсиндириуде итибарлы болыу керек. Себебі, республикадағы *Қырқ* (Кегейли, Қараөзек), *Үшбас* (Кегейли) *Қырқүйли* (Хожели) сыяқлы ауыллар этноойконимлер есапланады.

Жуұмақлап айтқанда, санға байланысты ойконимлерді үйрениу тек аталған орынның тәбийй-географиялық өзгешеликтері, белгили бир предметтің мұғдары хаққында мағлыұмат берип қоймастан, халықтың атама беріудеги тәжирийбелерин үйрениуде де әхмийетли дереклерден бири болып табылады.

Әдебиетлар

1. Abdinazimov Sh., Tolibaev X. Lingvokulturologiya. (Oqıw qollanba). –Nókis: «Qaraqalpaqstan». 2020.
2. Абишов Г. Шымбай районы топонимлериниң тарийхый-лингвистикалық анализи: Филол.илим.бойынша философия докт.(PhD) ... дисс. –Нөкис: 2019.
3. Дүсимов З., Тиллаева М. Топонимика асослари. – Тошкент: 2002.
4. Жанұзақов Т. Қазақ тилиндегі жалқы есімдер. – Алма-Ата: 1965.
5. Исаев Д. Жер-суу аттарының сыры. – Фрунзе: «Мектеп», 1977.
6. Койчубаев Е.К. О семантике ведущих имен числительных в фразеологических оборотах, этнических и топонимических образованиях казахского языка // Исследования по тюркологии. -Алма-Ата: 1969.
7. Койчубаев Е.К. Краткий толковый словарь топонимов Казахстана. - Алма-Ата: «Наука», 1974.
8. Құламанова З.А. Жамбыл облысы ойконимдері. Оқу құралы. -Тараз: Тараз университети, 2009.
9. Мамбетова Г. Қорақалпоғистоннинг шимоллий туманлари гидронимлари: Филол. фан. буйича фалсафа докт. (PhD) ... дисс. автореф. – Нукус: 2018.
10. Муратова Р.Т. Символика чисел в башкирском языке. Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – М.: 2009.
11. Мурзаев Э.М. География в названиях. 2-е изд., перераб. и доп. -М.: «Наука», 1982.
12. Мурзаев Э.М. Словарь народных географических терминов. -М.: «Мысль» 1984.
13. Отажанова А. Хоразм этнопонимлари ва уларнинг луғавий асослари: Филол.фан.номз. ... дисс.автореф. –Тошкент: 1997.
14. Охунов Н. Тил ва жой номлари. -Тошкент: «Ўзбекистон», 1988.
15. Сағидолла Г.С. Түрки-моңғол тилдик байланысы: топонимика және фразеология. – Астана: «Кантана Пресс», 2011.
16. Хисамитдинова Ф. Г. Избранные труды. Ономастика. Том II (1), – Уфа: ИИЯЛ УНЦ РАН, 2016.

РЕЗЮМЕ

Мақолада ономастик материалларда сонларнинг құлланилиши, маъно хусусиятлари тахлил қилинған. Айниқса, ойконимлар таркибида сонларнинг құлланилиши, луғавий ва рамзий хусусиятлари батафсил ұрғанилған. Туркшунос олимларнинг хам фикрлари келтирилған. Қорақалпоқ топонимиясида мазкур масалаға онд тадқиқотларға мурожаат қилинған. Тадқиқот предметиниң қатор фан соҳалари учун ахамияти тушунтирилған.

В статье анализируется применение чисел, семантических признаков в ономастических материалах. В частности, подробно изучается использование чисел, лексических и символических признаков в структуре ойконим. Приводятся также мнения турецких ученых. Исследования по этой теме также упоминаются в каракалпакской топонимии. Объясняется важность предмета исследования для ряда областей науки.

The article analyzes the use of numbers and semantic features in onomastic materials. In particular, the use of numbers, lexical and symbolic signs in the structure of oikonyms is studied in detail. The opinions of the Turkic scholars are also given. Studies on this topic are also mentioned in the Karakalpak toponymy. The importance of the subject of research for a number of fields of science is explained.

“ОСТОНА” ЛИНГВОМАДАНИЙ БИРЛИГИНИНГ ИЧКИ МАЪНО ВАЛЕНТЛИГИ

С.Х.Махмудова – докторант

Бухоро давлат университети

Таянч сўзлар: лингвомаданий бирлик, валентлик, концепт, “Зархал китоб”, яшаш дарвозаси, тириклик кўрки, эквивалент, куёвнавкарлар.

Ключевые слова: единица лингвокультурологии, валентность, концепт, “Золотая книга”, ворота жизни, краса жизни, эквивалент, куевнавкарлар(близкие друзья жениха, сопровождающие невесты).

Key words: linguocultural unity, valence, concept, “Golden book”, gate of life, fear of life, equivalent, kuevnavkars.

Маълумки, ҳар бир назарий маълумотлар амалий мисоллар асосида рўёбга чиқади. Фалсафий нуктаи назаридан караганда, олдин назария пайдо бўлиб, кейин амалиётда синалади. Аммо бу тушунча нисбий бўлиб, куп ҳолларда назарий тушунчаларнинг пайдо бўлишига ходисаларнинг амалдаги рўёси туртки бўлади. Жумладан, тадқиқ қилинаётган ягона бир сўз шаклидаги “остона” лингвокультуремаси тил ва маданиятнинг ажралмас бирлиги сифатидаги назарий маълумотларни келтириб чиқаришга асос бўла олади. Шунингдек, келтирилган ҳар бир назарий ёндашувлар амалий мисоллар билан тасдиқланади.

Кўпчилик изланувчилар лингвомаданият тушунчасига турлича ёндашдилар. Жумладан, Эмил Бенвенист тил ва маданият тушунчасига қуйидагича таъриф беради. “Инсоният лингвомаданиятни уч бирликда тасаввур қилади. Бу тил, маданият, ва инсон шахси. Яъни лингвомаданиятни “линза” деб ҳисобласак у орқали тадқиқотчи моддий ва маданий қадриятларни ўргана олади. Мана шу “линза”нинг асосини лингвомаданий тушунча эгаллайди”. Бу йўналишдаги изланишларни “концепт” атамасининг таҳлилисиз тушуниш мушкул. “Концепт” атамаси илмий адабиётларда XX асрнинг ўрталарида пайдо бўлди. (С.А.Аскалдовнинг “Концепт ва сўз” деган мақоласи. 1928 йил).

“Тил бу инсоният фикри ва психикасини очишга хизмат қиладиган калитдир..., шунингдек, миллатни тавсифлаш учун хизмат қиладиган воситадир. Тил нафақат тараққиётга йўл очади, балки унинг ўтмиш замони воқеаларини баён этади”,-деб таъкидлаган эди рус олими Луи Елмслев. Ҳозирги пайтда концепт атамасига кўпгина таърифлар берилган. “Краткий словарь когнитивных терминов” луғатининг мултифлари концепт атамасига қуйидагича таъриф беришган.

Концепт-бу мавҳум бирлик бўлиб, унинг маънолари инсоннинг фикрлаш жараёнида воқеланади. В.Н.Телия фикрича концепт-мавҳумликнинг юқори даражадаги маъно ифодаловчи категориясидир. Концепт-маданиятнинг микро модели бўлиб, маданиятни яратади ва ўзи ҳам маданиятдан яралади,-деб таърифлаган эди Ю.С.Степанов Г.Г.Слишкин талқинида концепт-жамоа фикрий қарашларидан ташкил топиб, миллий хотирада сақланади. “Концепт тушунчаси тор ва кенг маданий тушунчаларни (урф-одат, расм-русм) ўзида акс эттиради”,-деб ёзади В.В.Колесов. Муаллиф бу фикрга қўшимча қилиб, концепт-сўз маъносининг бошланиш нуктаси ва унинг охири мазмун ривожидир, дейди. С.А.Юлтимирова концептларни ўрганишнинг уч ёндашувини белгилайди: лингвистик, когнитив, культурологик.

Юқорида келтирилган замон талабига мос ҳар томонлама ривожланиш қонунига вобаста бўлган тил ва маданият бирлиги ҳисобланган тушунчаларни илмий жиҳатдан чуқур ўрганиб тадқиқ қилиш кейинга

қолдириб бўлмайдиган муаммолардан бири эканлиги шубҳасиздир. Жадал суръатлар билан ривожланиб бораётган глобаллашув жараёнида ўзаро алоқаларни кенгайтириш учун биринчи навбатда турли миллат ва элатларга мансуб бўлган тил ва маданият, ўзаро алоқаларни илмий асосда ўрганиш давр талабидир. Ҳозирги даврда мазкур масала ечимига бағишланган қатор илмий ишлар бажарилган. Тил ва маданиятга боғлиқ бўлган илмий ишларнинг генетикаси ва ривожига ҳақида гап боради. Тил ва маданиятнинг ажралмас бирлик эканлиги ҳақидаги муаммони ечишга биринчи бўлиб қўл урган В.фон Гумбольдтдир. “Инсоният тиллари қурилишининг турлича эканлиги ва унинг миллий маданиятга таъсири”. Гумбольдтнинг илмий ишларидан руҳланган таниқли тилшунос олим И.А.Бодуэн де Куртене бу ғояларни ривожлантирди. Унинг фикрича тил-бу мулоқот воситаси, фикрни баён этиш воситаси. Бу воситаларга қўшимча қилиб, маданиятни тил атамасининг ажралмас қисми деб ҳисоблаган. Бу йўналишдаги илмий изланишлар 20-аср охиригача келиб жадал ривожланди. Шу кенг қамровли изланишлар натижасида турлича атамалар ҳам пайдо бўлди. “Лингвокультурология (лингвомаданият), лингвокультурема (лингвокультурологиянинг бирлиги), концепт. Шунингдек, бу йўналишдаги изланишларнинг йўлбошчилари сифатида В.Н.Телия, В.В.Воробёв, В.А.Масловларнинг илмий тадқиқот ишлари тил ва маданият бирлигининг ривожига ўзининг катта ҳиссасини қўшди. Ушбу тушунчаларнинг ўзаро фарқли жиҳатларини профессор Ў.Юсупов қуйидагича изоҳлайди. “Лингвокультурема-ўз семантикасида(маъносида) маданиятнинг бирор бўлагини акс эттирувчи тил ёки нутқ бирлиги. Лингвокультурология учун халқ маданиятини лисоний кўринишда намоён этиш асосий вазифа ҳисобланади. Халқ маданияти тил орқали вербаллашади, айнан тил маданиятнинг таянч, асосий тушунчаларини ҳаракатга келтиради ва уларни белгилар кўринишида, яъни сўзлар воситасида ифода этади.

Масалан: шеърят дарғаларидан бири бўлган Ғ.Ғулом қаламига мансуб “Вакт” шеъридан олинган қуйидаги парчага назар солсак, бетакрор ажойиб таҳлил йўналишига рўбарў келамиз.

Яшаш дарвозаси остонасидан
Зархал китоб каби очилур олам,
Тириклик кўркидир меҳнат, муҳаббат,
Фурсатдир қилгувчи азиз, мукаррам.

Шеърнинг биринчи-қаторидаги сўзларда худди биз юқорида қайд этган сўзларнинг ички маъноларини шеърий тарзда битгани унинг буюк маҳоратидан далолат беради. Шу учта сўздан иборат бўлган тил бирликларининг ички маъносини аниқлаш учун сўз бирикмаларига ажратамиз: Яшаш дарвозаси= Ватан сарҳадлари; дарвоза остонаси=Ватан чегара